

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Catechismvs, Dat is, De Christelijcke leeringhe/ in
maniere van t'samen-sprekinghe tusschen den Meester
ende den Discipel**

Coster, Franciscus

T'Antvverpen, 1607

Vande thien gheboden Gods.

urn:nbn:de:hbz:466:1-39385

M. Hoe sullen wy ons verwecken tot de liefde Godts?

D. Deur het ouer-dencken van sijne weerdigheyt/ goedtheyt/ wijsheyt/ ende wel-daden die wy van hem ontfangen hebben / en oock deur het profijt en noodsaeckelijckheyt van dese deught.

M. Vvat profijt comt uyt dese deught?

D. Ten eersten/ sy maect ons vrienden ende kinderen Gods/ ende erf-genamen van het eeuwich leuen. Ten tweeden / sy maect de wercken / die wy met dese liefde doen / Gode aengenaem / ende verdienstelijck van d' eeuwich leuen.

M. Hoe noodtsaeckelijck is de Liefde?

D. Ten eersten / dat sonder haer alle onse wercken/ hoe excellent sy in haer seluen zijn/ Gode niet en connen behaghen. Ten anderen/ dat-men sonder haer gheens-sins en can saligh worden.

M. Ist ghenoech Godt ende onsen naesten te beminnen alleen metter herten ende monde?

D. Neen't / maer men moet dat oock toonen metter daedt.

M. Vvaer deur toont-men dat-men Godt, ende sijnen naesten metter daedt bemint?

D. Deur het onder-houde van Gods gheboden.

M. Seght op de thien gheboden.

D. 1. Bouen al bemindt eenen Godt.

2. Ijdelijck en sweert/ noch in spot.

3. Diert de heylighe daghen alle-gader.

4. Cert moeder ende vader.

5. Met wille oft werck en slaet niemant doot.

6. En steelt oock niet/ al hebt-dy's noodt.

7. En doet geē ouer-spel/ noch geē oncuyscheyt.

8. En zijt gheen ghetuyghe der valscheyt.

9. En begheert niemants bedde-ghenoedt.

10. Noch

10. Noch yemandts goedt / t'zij cleyn oft groot.

M. Seght nu de thien gheboden sonder rijme,
ghelijck-se Godt ghesproken heeft.

D. Ick ben de Heere uwe Godt. 1. Ghy en sult
gheen vremde Goden hebben veur my: Ghy en
sult v gheen beldt maken / om dat te aen-bidden.

2. Ghy en sult den naem des Heeren uwes
Gods in ijdelheydt niet nemen / want de Heere en
sal dien niet onghestraft laten die synen naem te
vergheefs in synen mondt neemt.

3. Weest ghedachtigh den vier-dagh heyligh
te maerken.

4. Cert uwen vader ende moeder / op dat ghy
langh-leuigh zijt op der aerden die v de Heere uwe
Godt sal gheuen.

5. Ghy en sult niet dood-slaen.

6. Ghy en sult niet oncuysch zijn.

7. Ghy en sult niet stelen.

8. Ghy en sult gheen valsche ghetuygenisse spre-
ken teghen uwen naesten.

9. Ghy en sult niet begheren uws naestens huys-
vrouwe.

10. Noch huys / noch acker / noch knecht / noch
maerte / noch os / noch esel / noch al dat sijne is.

M. VVaer ende wien heeft Godt dese thien
gheboden ghegheuen?

D. Eerst in't oude Testament den Joden / ende
daer nae heeft Christus onse Saligh-maker de
selue in't nieuwe Testament bevesticht / ende al-
len menschen belast t'onder-houden / van wat
staete oft conditie sy zijn.

M. Ist dā mogelijk dese gebodē te onder-houdē?

D. Jae't / deur de gratie Godts / ende t'is oock
nood-saeckelijck.

M. Hoe noodtsaeckelijck ist?

D. Datter niemant en can saligh worden/sonder dese t'onder-houden: want Christus seght selue: Ist dat ghy wilt in't eeuwigh leuen gaen (dat is/ wilt ghy saligh worden) onder-houdt de gheboden: waer upt blijktt/ valsch te wesen / als de ketters legghen/ dat het onmoghelijck is / oft niet van noode dese gheboden t'onder houden.

M. Oft-se dan yemandt al-te-samen onder-hiel, uyt-ghenomen een, en soude die niet connen saligh worden?

D. Gheen-sins/ maer hy sal soo wel verdoemt worden/ als die-se al te-samen ouer-treden heeft/ hoe wel hy soo groote pijn niet en sal moete lijde.

Wt-legghinghe der thien gheboden.

M. Wat leert-dy in dese thien gheboden?

D. Drij dinghen. Eerst een corte pefatie oft veur-reden: daer nae drij gheboden die Gode aengaen / die in d'eerste tafel stonden: Ten lesten/ seuen gheboden met onsen naesten te onder-houden/ die inde tweede tafel waren.

M. Welck is de veur-reden?

D. Ick ben de Heere uwe Godt.

M. Waer-om heeft Godt die ghesproken?

D. Om ons te verwecken sijne gheboden neerstelijck te onder-houden / t'zij deur vreesse / oft deur liefde.

M. Wat beteekent dat woordt Heere?

D. Godts groote maiestept / die Heere is aller creatueren / wien wy oock toe-behooren / ende daer-om schuldigh zijn hem te dienen / ende sijne
God-

Goddelijcke gheboden te onder-houden/de welcke ist dat wy ouer-treden/wel vreesen moghen als onghetrouwe knechten de eeuwighe pijn.

M. Wat beteekent dit wordeken, Godt?

D. Dat dese Heere doek Godt is/te weten/alle wijsheydt/schoonheydt/liefde/ende vol-maektheydt/die doek om onsen t'wille hemel ende aerde gheschapen heeft/ende daer-om behooren wy met rechte in alles upt liefden hem onderdanigh te zijn/om sijn goedtheydt ende wel-daden/seker wetende/dat hy onse ghehoorsaemheydt sal nae dit leuen ouer-bloedelijck loonen.

M. Wat beteekent dat wordeken : uwe?

D. Dat Godt dese gheboden ghegheuen heeft/niet op dat sy inde ghemeente van yemanden onderhouden worden/maer op datse een yeghelijck volbrenghe:want Godt sal hier-nae-maels elcken mensche/niemandt upt-ghenomen/van t onderhoudt sijner gheboden examineren/ende loon naer wercken gheuen.

Het eerste ghebodt.

M. Wat ghebidt ons Godt in d'eerste ghebodt?

D. Dat wy hem veur onsen Godt houden/dat is: 1. in hem gheloouen/met het waerachtigh ende Catholijck ghelooue. 2. in hem hopen als in den oppersten gheuer aller gauen. 3. hem beminnen als alle goedt/ende onsen alder-liefsten vader. 4. hem eeren ende vreesen als den hoogsten Heere aller dinghen/die maght heeft ouer lichaem/ende siele.

M. VVat verbiedt ons dit ghebodt?

D. Alle sonden teghen het ghelooue: ghelijck in den eersten is alle onwetentheydt vande saken onses gheloofs / die wy gheleghyt hebben dat een peghelijck moet weten.

Ten tweeden / alle twijfelinghe van yet dat het Catholijck ghelooue aengaet.

Ten derden / alle ketterije / waer deur yemandt die ghedoopt is / yet obstinaetelijck ghelooft / d'welck het Catholijck ghelooue contrarie is.

Ten vierden alle andere ongheloouigheydt.

Ten vyfden alle verloocheninghe des gheloofs / op wat manieren dat die gheschiede.

M. Hoe pleghe dese verloocheninghe te gheschieden?

D. Erst met swijghen / ghelijck het ghebeurt / als yemandt nae sijn gheloof ghevraecht zijnde / op al-sulcken maniere swijght / dat hy daer deur wettighe oorzake gheeft om te vermoeden dat hy niet Catholijck en is / oft dat hy aen sijn ghelooue twijfelt. Ten tweeden met spreken / ghelijck het gebeurt / als yemandt loochent dat hy Catholijck is / oft seght dat hy geusch is / Calvinist / oft Martinist / dat hy niet en wetet oft het Catholijck ghelooue beter is dan het ghelooue van Caluinus / oft van eenighen anderen ketter oft sectaris.

M. VVaer deur gebeurt dese verloocheninghe noch?

D. Deur eenigh teecken te dragen dat alleen ghe woon zijn te ghebrycken die de af-goden dienen / oft die geusch zijn / ende anders nieuwers toe en dienen / dan om de af-goden te eeren / oft sijn secte oft ghelooue te belijden. Sulck teecken is het draghen

draghen van een cleeft daer eenighe af-godt op gheschildert is.

Hier en bouen soo loochenen wy ons ghelooue oock niet eenigh werck te doen / daer de geusen / oft Heydenen vande Catholijcken deur onderkent worden / ende nieuwers anders toe en dienen dan om sijn religie oft ghelooue mede te belijden. Sulcks is wie-roock aen eenighen af-godt te offeren / te nacht-mael der Calvinisten te gaen / etc.

M. Sondight-men hier oock mede, als men in sijn herte Catholijck blijft, ende dat alleen uyt vreesse des doodts doet, oft om eenighe groote schade te ontgaen?

D. Sonder twyffel iae't. Want om gheen schade en moct-men toonen dat-men onghelouigh is.

M. VVat is hier noch verboden, aen-gaende het Ghelooue?

D. Het maecten / printen / verroopen / bewaren ende het lesen van kettersche boecken : het hoorzen van hunne gheboden oft sermoonen / en alle het ghene / waer deur wy soudent moghen af-ghetrocken worden / oft een ander af-trecken van het oprecht ende Catholijck ghelooue.

M. Iffer tegē eenige andere deughd yet verbodē?

D. Iae't / alle sonden die teghen de Hope gheschieden. Sulcks is desperatie oft wan-hope / waer deur pemandt sy seluen laet veur-staen dat hem Godt sijne sonden niet en sal vergeuen / oft dat hy hem gheen gratie en sal verleenen om sijn leuen te beteren ende om Godt-vzuchtelijcken te leuen / oft dat hy niet en sal connen saligh worden / etc.

M. Waer deur sondighen wy noch teghen de Hope?

D. Deur pzesumptie oft vermetelijckheydt / waer

waer

waer deur een mensch hem laet veur-staen dat hy alleen deur sijn eyghen cracht / oft alleen deur de gratie Godts sonder goede wercken sal saligh worden : oft waer deur yemandt wesende in staete van doodt-sonde sijn penitentie ende beteringhe tot in't leste sijns leuens uyt-stelt.

M. Is'er niet teghen yet anders verboden?

D. Jaa't / vele sonden daer-men mede teghen de liefde mis-doet.

M. VVaer mede sondicht-men teghen de liefde?

D. Ten eersten met eenighe creatuere lieuer oft soo lief te hebben als Godt : Ten tweeden met Godt te haeten.

M. VVat is den haet Godts?

D. Het is een sonde / waer deur yemandt eenen af-keer ende misghagen heeft van Godt / om dat hy hem yet verbiedt oft gebiedt dat hem misghaecht / oft om dat hy hem straft met siechten oft andere miserien / oft waer deur hy wilde datter gheen Godt en ware / oft dat hy niet al-maghtigh en ware / oft dat hy alle dinghen niet en wiste / om dat hy hem al-soo niet en soude connen straffen : welck de meeste sonde is die-men soude connen doen.

M. VVaer mede sondicht-men noch teghen dit ghebodt?

D. Met sy seluen in't perijckel te stellen van te sondighen / ghelijck het gheschiedt met de ghene die yet doen daer sy aen twijfelen oft het sonde is oft niet / oft die teghen heur consciencie yet doen / dat is / die yet doen / d'welck sy meynten dat sonde is / al en ist geen sonde in sy seluen / ende al-soo maghmen doock doodelijck sondighen in-dien men meynt

meynt oft twijfelt oft het doodt-sonde is dat-
men doet: Hier-en-bouen sondighen sy oock teg-
ghen dit ghebodt / die bereedt zijn eenighe sonde
te doen / al en vol-bzenghen sy die metter daedt
niet.

M. VVat is hier ten vierden verboden?

D. Alle sonden die teghen de eere Godts zijn/
ghelijck in d'eerste is alle af-goderije / waer deur
men eenighe creatuere inde plaetse Godts eert en-
de houdt. Ten tweeden / alle andere supersticie/
waer deur men den waerachtigen Godt ont-eert/
deur het ghebruyck van eenighe maniere ende ce-
remonie / die de heylighe Schryftuere oft de heyl-
lighe Kercke niet toe en laet. Al-soo sondighen de
Joden in heur-lieden dienst deur het ghebruyck
der ceremonien van d'oude Testament / ende
de ketters met heur nieuwe Godts-diensten.

M. VVaer mede sondicht-men noch! teghen
dese eere Godts?

D. Met toouerie / waer deur wy de hulpe des
duyuels opentlijck oft bedecktelijck aen-roepen/
om yet wonderlijcks te bedryuen / oft yet verbor-
ghens te weten / oft om eenighe schade te doen/
oft om eenigh profijt te vercrighen / oft yet an-
ders uyt te rechten.

M. VVaer deur aen-roept-men de hulpe des
duyuels?

D. Deur het ghebruyck van sekere woorden / oft
dinghen / die uyt haer seluen / oft uyt de in-settin-
ghe Godts / oft der H. Kercken gheen cracht en
hebben om die saecken te wercken / oft te opere-
ren ende te doen / daer-men-se toe ghebruyckt.

M. Gheeft

M. Gheeft my eenighe al-fulcke dinghen.

D. Sulchs is de om-draepinghe vanden tempst/ om te weten wie ons yet ghestolen heeft. Het draeghen van eenighe billetkens van seker stoffe / oft niet sekere letteren / teekenen / oft op sekeren tijdt / oft van sekere personen gheschreuen om niet ghequetst te worden : Sekere woorden / die-men de koeen / peerden / menschen inde ooze blaest / om van den woluen oft andere beesten niet gehindert te worden / oft van sekere siekten ghenesen te zijn : ende dier-ghelijcken hondert andere / die te langh souden wesen te verhaelen.

M. Waer mede sondicht-men noch teghen dese eere Godts?

D. Met de waer-segghers oft tooueraers te rade te gaen / hunne remedien te ghebruycken / hunne boecken te coopen / vercoopen / bewarē / oft te lesen.

M. Wat remedie moet-men dan ghebruycken teghen de toouerie?

D. Het is ten eersten seer goet sy seluen dickwils deur een goede biechte inden staet van gratie stellen / ende dickwils het H. Sacrament des outaers ontfanghen.

Ten tweeden / het wij-water ghebruycken / ende dat in sijn camer altydt bewaren / ende daer mede sy seluen dickwils besproyen / by-sonder des morgens all-inen opstaet / ende s' auondts / all-men slapen gaet / ende oock op andere tijden / all-men upt oft in gaet / oft yet beghint te doen.

M. Gheeft my noch een ander remedie.

D. Het ghebruyck van't Agnus Dei / het welck van wasch ende Chylmia ghemaect / en vanden Paus alleen gewijt wordt / en heeft groote crachten teghen de tempeesten / donder / blicksem / toouerie /

uerije / ende helpt oock seer den vrouwen inden
arbejdt: Soo behoort-men dan dit in grooter
weerden te houden / ende nae de ghewoonte der
goeder Christenen ouer hem te draghen.

M. Waer deur heeft het Agnus Dei, ende het
wij- water dese cracht?

D. Deur de ghebeden / die de H. Kercke in de wij-
inghe des-selvs ghebeycht.

M. Wat remedie magh-men noch ghebruyc-
ken teghen de toouerie?

D. De ceremonien / ende belesinghe der ghebeden
die de H. Kercke hier toe gheozdonneert heeft.

M. Wat verbiedt ons dit ghebodt noch?

D. Alle sacrilegie / oft on-eere die gheschiedt aen
Kercken / en aen alle andere ghewijde dinghen / en
principalijck aende H. Sacramenten / met die on-
weerdelijck te handelen / oft die in den staet van
doodt-sonden upt te reycken / oft t'ontfanghen.

M. En wordt hier oock niet verboden de eere
der Heylighen?

D. Neen't: want wy en eeren-se niet als Godt /
maer als Gods vrienden ende dienaers / ende het
is groote reden / dat wy menschen de Heylighen
eeren op-der aerden / die van Gode soo ghe-eert
worden in den hemel.

M. Wat eere magh-men die aen-doen?

D. Niet alleenlijck alle eere die-men leuende men-
schen pleghe te bewijzen / als veur haer knielen /
toytzen oft ander licht branden / belden maecken
ende op-rechten / haer ghebedt ende hulpe beghe-
ren / maer oock alle eere / die Gode niet alleen
toe-behoort.

M. Wat eere behoort Gode alleen toe?

D. 1. Inwendige onder-worpinhe ons selfs onder
Gode

Gode als onder onsen Schepper / ende oppersten Heere / wien wy toe-behooren / ende tot sijner glozen ons seluen / ende al wat ons is / moeten voeghen ende schicken. 2. alle uyt-wendighe eere ende reuerentie / hoe cleyn die oock zijn / die uyt sulcke meyninghe gheschiedt / onder de welke de meeste is Sacrificie / oft Misse / die-men wel doet in memorie der Heylighen / maer Gode alleen wordt die gheoffert.

M. VVat Heylighen moet-men principalijck eren?

D. Onse lieue Vrouwe / onsen heylighen Engel / ende den Heylighen wiens naem wy voeren / ende gheestelijcke personen oock den patroon van heur religie.

M. VVaer mede sullen wy die eeren?

D. Met eenigh ghebedt tot heur-lieder eeren te storzen / eenighe aelmoessen te gheuen / te biechten / ende ten heylighen Sacramente te gaen / de Kercken tot hunner eeren ghesticht te verciere / te besoecken / daer in te bidden / dickwils tot heurder eeren pet quaedts te laten / ende pet goedts te doen / by-sonder op hunne feest-daghen.

M. En verminderen wy deur dese eere de eere Godts niet?

D. Gheens-sins / maer wy vermeederen die deur oodt-moedighedt / aen-gesien wy hier deur te kennen gheuen dat wy ons onweerdigh houden om deur ons seluen van Gode verhoort te worden / ende dat wy hier-om de Heylighen als middelaers ende veur-spraken by hem te hulpe nemen : Hier-en-bouen / om dat wy hier deur oock belijden / dat sy hunne heylighedt van Gode ontfanghen hebben / ende daer deur verdient
soo

soo hooghe inden hemel van hem verheuen te wesen.

M. En ist oock niet teghen dit ghebodt, te eeren de Reliquien der Heylighen?

D. Neen't: want wy doen dese eere aen den Heylighen/wiens reliquien wy eeren/om dat het gheweest zijn tempels des heylighs Gheests/ ende instrumenten/waer deur sy vele goede werckes ghedaen hebben/ende om dat sy noch eens leuende ende gloziuse lichaemen sullen wesen.

M. Wordt hier oock niet verboden de eere der belden?

D. Neen't/want in't oude Testament heeft-men het koperen serpent groote eere bewesen/all-men dat op-rechtete tot ghesondthept aller die't aensaghen.

M. Hoe worden de belden vande Catholijcken gheert?

D. Alle de eere die-men den belden aen-doet/en gheschiedt om de belden niet/maer om de personen die deur haer beteekent worden: Ghelijck als wy dit woordeken Jesus noemende/nijghen/oft reuerentie doen/en doen wy't dat woordeken niet/oft den windt die uyt onsen monde gaet/maer den Heere Jesus/die wy daer deur beteekenen ende verstaen.

M. Het beldt dan van onse lieue Vrouwe, en is dat onse lieue Vrouwe niet?

D. Neen't/want daer en is maer eene onse lieue Vrouwe/die inden hemel is/van wien vele belden zijn op der aerden.

M. Verstaen dan de Heylighen ons ghebedt, ende sien sy onse allendigheden?

D. Jae sy. Want ist saecke dat de Engelen
f Godts

Godts inden hemel weten de penitentie ende be-
keeringhe der sondaren / ende heur daer-om ver-
blijden / gelijk't Christus ghetuyghyt: vele te meer
weten de Heylighen onse ghebeden / die tot heurder
eeren ghestort worden.

M. Hoe connen sy dit weten, aen ghesien sy al-
tijdt by ons niet en zijn, als wy hun bidden.

D. Sy sien dat in Gode / die hun dat open-baert:
sy mogen't oock som tijds verstaen vande H. En-
gelen / die dagelijks by ons zijn / ende oock deur
den menschen die van deser werelddt scheyden / en-
de ten hemel varen.

M. Waer-om bidden wy heur, dat sy veur ons
bidden, ghemerckt sy ons niet en connen
helpen, oft vercrijghen dat wy begheren?

D. Het is valsche ende ketterische loghen dat sy ons
niet en connen helpen / oft vercrijghen dat wy be-
gheren / ende het is teghen het ghemeyn ghelocue
der gheheeler H. Kercken / ende oock teghen de
rechte redene / want hebben sy vele ende verschey-
dene saecken van Gode deur hun gebeden vercre-
ghen / doen sy noch leefden / waer-om en sullen sy
het selfste nu niet euen wel / oft beter connē doen /
als sy verlekert zijn van heur salighepdt / en Gode
niet min / maer meer aen-ghenaem / dan doen sy
hier leefden? by-sonder als sy nu onse miserie vol-
maeckelijcker kennen / ende veur haer eyghen
niet meer en dozuen besozght wesen.

M. Maer waer-om ghebruycken wy de hulpe
der Heylighen, ghemerckt wy deur ons sel-
uen van Gode connen begheren wat wy van
noode hebben?

D. Ten eersten / om dat wy ons hier toe onweer-
digh kennen ter oozsaecken van onse sonden / daer
wy

soo hooghe inden hemel van hem verheuen te wesen.

M. En ist oock niet teghen dit ghebodt, te eeren de Reliquien der Heylighen?

D. Neen't: want wy doen dese eere aen den Heylighen/wiens reliquien wy eeren/om dat het gheweest zijn tempels des heylighs Gheests/ ende instrumenten/waer deur sy vele goede werckes ghedaen hebben/ende om dat sy noch eens leuende ende glozieuse lichaemen sullen wesen.

M. Wordt hier oock niet verboden de eere der belden?

D. Neen't/want in't oude Testament heeft-men het koperen serpent groote eere bewesen/all-men dat op-rechtete tot ghesondthept aller die't aensaghen.

M. Hoe worden de belden vande Catholijcken gheert?

D. Alle de eere die-men den belden aen-doet/en gheschiedt om de belden niet/maer om de personen die deur haer beteekent worden: Ghelijck als wy dit woordeken Jesus noemende/nijghen/oft reuerentie doen/en doen wy't dat woordeken niet/oft den windt die uyt onsen monde gaet/maer den Heere Jesus/die wy daer deur beteekenen ende verstaen.

M. Het beldt dan van onse lieue Vrouwe, en is dat onse lieue Vrouwe niet?

D. Neen't/want daer en is maer eene onse lieue Vrouwe/die inden hemel is/van wien vele belden zijn op der aerden.

M. Verstaen dan de Heylighen ons ghebedt, ende sien sy onse allendigheden?

D. Jae sy. Want ist saecke dat de Engelen
f Godts

Wp Gode dickwils mede vergramt hebben ende daghelijcks vergrammen. Ten tweeden/ om lichtelijcker deur het gebedt der Heplighen / die Gode leer aen-ghenaem zijn/ verhoort te worden/ en te vercrighen dat wp versoecken. Ten derden/ om de Heplighen/ die Godt selue gheert en soo hooghe in den hemel verheuen heeft/ nae sijner begheerten oock te eeren/ want wp eeren-se/ als wp-se bidden.

M. Wat remedie isser om dit eerste ghebode wel t'onderhouden?

D. Dick-maels de H. Sacramenten te ghebruycken/ by-sonder het Sacrament der biechten ende des outaers: want 1. die gheuen eenen smaeck der dinghen/ die wp gheloouen. 2. sy verskeren de hope. 3. sy onsteken de liefde.

Het tweede ghebode.

M. VVat ghebidt ons het tweede ghebode?

D. Gods naem met aller eerweerdighepd noemē.

M. VVat verstaet-dy deur den naem Gods?

D. Godt seluer/ ende al wat Gode aen-gaet/ ende daer Godt deur beteekent wordt.

M. Hoe wordt Godts naem ont-eert?

D. Op vele manieren. Ten eersten/ deur blasphemie oft lasteringhe.

M. Hoe lastert-men Godt?

D. Ten 1. all-men van Gode seght dat in hem niet en is/ oft yet loochent dat in hem is: ghelijck/ Godt is onrecht-veerdigh: Godt en bemint ons niet: Hy en liet ons niet. Ten tweeden/ all-men eenighe creatuere by hem ghelijckit: als/ Die is soo gheleert/ als Godt: T'is al soo waer als Godt. Ten derden/ all-men sonder reuerentie Godts lyden noemt: als / segghende licht-veerde-

lijck / Godts wonden / Godts vleesch / oft bloedt.
 Ten vierden / all-men Gode yet wenscht dat niet
 en betaemt : Als / ick wilde dat Godt dit niet en
 wiste. Ten vyfden / all-men verlmadelijck van
 Godts heplighen sprek / als / Godts moeder / oft
 andere Heplighen en weten onse ghebeden niet :
 Sy en connen ons niet helpen. Ten seften / all-
 men Gods creatueren ongoddelijcken noemt / oft
 wenscht / als / desen dupuellschen windt : De dup-
 uel haete dese peerden / oft schende desen re-
 ghen / etc.

M. Waer deur ont-eeren wy Godt ten twee-
 den?

D. Deur hem yet te belouen dat sonde is / welke
 beloften wy oock niet en moghen vol-bzenghen
 sonder sonde. 2. hem te belouen niet te doen /
 dat beter ghedaen waer dan ghelaten : al-soo son-
 dighen die hem belouen nimmermeer gheestelijck
 oft Geligieus te worden. 3. hem te belouen yet te
 doen / dat beter ghelaten waer : al-soo soudent
 som-tydts moghen mis-doen / die hem belouen te
 houwen / om dat sy hen verbindent ten minsten
 staet aen te nemen : welke belofte men oock niet
 schuldigh en is te vol-bzenghen : want men magh
 tot het vol-maekste climmen. 4. Deur hem yet
 te ghelouen / ende dat niet vol-bzenghen.

M. Magh-men oock Gode , oft sijne Heyli-
 ghen yet ghelouen?

D. Jaet : want dat hebben de Heplighen in't
 oude Testament ghedaen / ende wy wordender
 bande Schryftuere toe vermaent / die seght : Be-
 looft ende betaelt.

M. Wat sal-men Gode ghelouen?

D. Yet dat goedt is / oft beter goedt : als vasten /
 bidden /

bidden / reynigheydt / pelgrimagie / dick-wils
biechten / etc.

M. Moet-men oock onder-houden wat-men
belooft heeft?

D. Iae't/all-men de ghelofte ghedaen heeft met
vollen verstande ende met vrien wille: segghen-
de oft peysende: Ick beloue Godt / oft sijn Hepli-
ghe moeder / oft eenighen Heplige / sulcks te doen /
oft te laten.

M. Die sijn ghelofde reynigheydt niet en can
ghehouden, magh die sijne ghelofte wel
ouer-treden?

D. Gheens-sins: want dat hy upt sijne cracht niet
en vermagh / dat can hy deur Godts hulpe / die
hem noyt gheweyghert en sal worden / wilt hy
sijn beste doen om die te verwezen met bidden /
d'oorlaecke te schouwen / sijn lichaem met vasten /
onghemack / ende andere penitentie te castyden:
Want men can d'oncup'scheydt deur vele andere
middelen dan met houwen verwinnen.

M. Ist goedt ende Gode aenghenaem eenighe
al-sulcke beloften te doen?

D. Sonder twijfel iae't / ende het is ons oock seer
profijtelyck: want de wercken / die-men deur ghe-
loften doet / sijn Gode vele aenghenamer / dan die
alleen upt onsen eyghenen vrien wille sonder be-
loften gheschieden: Niet-te-min / ten is niet ghes-
raden licht-beerdelyck ende sonder den raedt van
enen wijzen ende Godt-vruchtighen biecht-va-
der yet te belouen / by-sonder als de laecke die-
men belooft swaer is / ende die dese doet gheen
vol-maectt verstandt oft wijsheydt en heeft / ghe-
lijck het ghebeurt in kinderen ende sommighe
vrouwen.

M. Wie ont-eert Godt noch met woorden?

D. Die sweeren sonder waerheydt / recht-veerdigheydt / ende redene.

M. Wat is sweeren?

D. 'T is Godt te ghetuyghe roepen van't ghene dat wy segghen.

M. Wie sweert sonder waerheydt?

D. Die eenen valschen eedt doet / dat is / die yet sweert waer te wesen / dat hy wetet valsch te zyn / oft daer aen twijfelt / oft meynt valsch te zyn / dat nochtans waer is : oft die yemandt yet met eenen eedt belooft / welck hy gheen meyninghe en heeft te vol-bzenghen / en al-soo sweren / is doodtsonde / al en gheschiedet maer uyt gheck oft spel / oft om cleyne saecken.

M. Wie sweert sonder recht-veerdigheydt?

D. Die yet sweert te doen oft te laten dat sonde is: als die sweert / dat hy yemandt t'on-recht sal dooden / ghelyck Herodes S. Jan den Dooper: ende desen eedt en magh-men gheen-sins vol-bzenghen: oft die sweert te laeten dat beter ghe-daen waer: ghelyck die sweert gheen Nisse te hoozen op werck-daghen / welcken eedt oock niemanden en verbindt.

M. Wie sweert sonder redene?

D. Die lichtveerdelijck en onbedachtelijck sweert / oft sonder noodt / oft om eenighe cleyne saecke / daer niet aen en hanght. Het welck dick-wils vande menschen geschiedt dier gheen sonde af en maken / daer nochtans sonde is / ende perijckel van doodt-sonde / deur den valschen eedt die-men lichtelijck doet om de ghewoonte van sweren.

M. Wat is ons hier noch meer bevolen?

D. Ten eersten / Godt op synen tijdt louen ende dancken,

dancken. Ten tweeden van hem/ende van al dat hem aen-gaet/ eer-weerdelijck spreken. Ten derden/ all-men bedwonghen is te sweren / dat te doen met de drij veur-leyde conditien.

M. Magh men dan sweeren?

D. Jae't : want het is een deughdelijck werck/ alst met de drij veur-leyde conditien gheschiedt : want hier deur belijden wy/ dat Godt alle dingen liet/ wetet/ ende loont.

M. Wat remedie isser, om het sweeren, vloecken, blasphemeren, ende andere onghesnoerde woorden te ontwennen?

D. Een vast op-set maecken hem van sulcks te wachten / ende om dit beter te doen / sy seluen een boete stellen / deur elcke ouer-tredinghe een sekere ende ghesette aelmoesse den armen te gheuen : oft (zijt-dy seluer seer arm) eenighe andere penitentie te vol-bringhen.

Het derde ghebodt.

M. Wat ghebidt ons het derde ghebodt.

D. Den Sabboth heyligh te maecken.

M. Wat verstaet ghy deur den Sabboth?

D. Den dagh der rusten/ die de Joden hielden op den Sater-dagh/ tot ghedenckenisse vande scheypinghe des wereldts/ de welcke Godt van niet op ses daghen geschapen heeft/ende op den seuensten dagh (de welcke de Sater-dagh was) heeft hy gherust : Maer de Christenen houden desen op den Son-dagh / om dat de heylighe Kercke den Sater-dagh in den Son-dagh ten tijden der Apostelen verandert heeft / deur oorsaecke van vele ende groote wel-daden / die sy op den Son-dagh

ontfanghen heeft: Want op desen dagh is Christus onse Saligh-maecker ghebozen / op den seluen is hy verresen / ende heeft sijnen Apostelen den heylighen Gheest ghesonden. Godt heeft oock op desen de wereldt begonnen te schapen / ende vele meer andere notabele saecken / onser sielen salighede aen-gaende / zyn op den Son-dagh gheschiedt.

M. Hoe maect-men den Sabboth heyligh?

D. Ten eersten / met een gheheele Misse te hooren / het welck een peggelijck Christen mensche op desen dagh vande H. Kercke op de pene van doot-sonde gheboden is. Ten anderen / met den Catechismus / het Sermoon / ende Vesperen te hooren: te biechten / ende ten heylighen Sacramente des outaers te gaen: deur het lesen van goede boecken / met de siecken te besoecken / ende dierghelijcke goede wercken te doen.

M. Wat wordt ons hier verboden?

D. Ten eersten alle slauelijcke wercken: ghelijck zyn alle wercken van ambachten / ende dierghelijcke andere. Ten tweeden / alle coop-manschap. Ten derden alle ghedinghen ende processen.

M. En ist nimmermeer gheorloft, dese veurghenoemde dinghen op Son-daghen ende feest-daghen te doen?

D. Jaet / som-tijds / ten eersten / als sy noodsaeckelijck zyn tot onder-houdt onses leuens / ende op andere tijden niet bequamelijck en connen gheschieden: ghelijck spijse bereyden / etc. Ten tweeden / als sy nood-saeckelijck zyn tot den dienste Godt / ghelijck de clocken luyden / het Cruys draghen / etc. Ten derden / als sy noodsaeckelijck zyn om eenighe merckelijcke schade te vlieden /

vlieden / oft om andere wettelijcke oorzaken sonder schandael.

M. Maer wat moet men doen , als men van wettelijcke oorfaecke twijfelt, oft vreesst veur schandael?

D. Dan moet men van sijnen Bisschop / Pastoor / oft eenighen anderen ouersten / die maght heeft sulchs toe te laten / dispensatie oft orlof begheren.

M. En wordt ons niet verboden opden Son-dagh sonde te doen?

D. De sonde is al-tijdt verboden / maer sy mis-haeght Gode meer op den Son-dagh / als wy hem besonderlijck behooren te dienen : ghelijck een soldaet qualijcker doet hem voeghende met den vanden op den dagh des strijds / dan oft hy dat dede op andere daghen.

M. Waer-om staet dat woordeken (*weest ghe-dachtigh*) in dit ghebodt meer , dan in de andere?

D. Om ons te vermaenen nimmermeer ons soot uyt te storten op tijdelijcke occupatien / dat wy vergheten Gode sijnen dagh te gheuen tot sijnen dienste.

M. Wat remedie oft middel hebt-dy om dit ghebodt wel te onder-houden?

D. Dick-maels peysen / dat wy niet ghemaecht en sijn om dit lichaem alleen te voeden / maer om Godt dienende / ende onse sielen met deughden vercierede / ons bequaem te maken tot het hemel-rijck . Daer-om ist groote reden / dat wy Gode eenen dagh gheuen ter weken / als wy ons les gheuen om ons lichaem sijne noodt-vruft te besorgen.

I s Het

Het vierde ghebodt.

M. Wat ghebedt ons het vierde ghebodt?

D. Onsen vader ende moeder te eeren.

M. Wien verstaet ghy hier deur vader ende moeder?

D. Ten eersten/ ende principaelijck onse lichamelijke ouders: ten tweeden alle ouersten/ al-soo wel gheestelijcke/ als wereldtijcke/ ende bouen al onse moeder de heylighe Kercke.

M. Hoe moeten wy onse ouders eeren?

D. Ten eersten/ met hun-lieden uyt der herten te beminnen/ ende haer uyt-wendelijck dese liefde te betoonen/ met ons bonette af te doen/ ons knieden te booghen/ vziendelijcken aen te sien ende te spreken: Ten 2. met hun ghehoorzaam te wesen in alle dinghen die teghen de eere Gods niet en zijn. Ten 3. met veur haer te bidden/ ende in allen lichamelijcken ende gheestelijcken noodt/ soo verre ons moghelijck is/ by te staen ende te helpen.

M. Wat zijn de knapen ende maerten hunne meesters ende vrouwen, ende andere onderfaten hunne ouersten schuldigh?

D. In-wendighe ende uyt-wendighe liefde/eere/ ghehoorzaamhepdt ende ghetrouwighepdt inde saken hunner officien/ ende dinghen die hunne salighepdt ende goede manieren aen-gaen: welcke dinghen sy niet alleen goede ouersten schuldigh en sijn te bewijzen/ maer oock den quaden: om dat die Gods stadt-houders zijn/ om wiës wille men heur moet ghehoorzaam wesen.

M. Wat is hier verboden?

D. Alle oneere teghen onse ouders ende ouersten/
ghelijck

ghelijck haer lichtveerdelijck ozdeelen/ quade vermoedinghen/ achter-clap/ murmuratione/ onghehoorzamenhepdt/ en dier-ghelijcke andere onweerdigheden: welke som vele swaerder zijn teghen onse ouders oft ouersten ghedaen/ dan tegen eenen anderen: ende daer-om moet-men die ghelegenthepdt inde bierchte expzeffelijck te kennen gheuen/ ende uyt-segghe.

M. Wat wordt den ouders veur heure kinderen hier gheboden?

D. Ten 1. haer te wachten van alle het ghene dat dé kinders (principalijck/ als de moeder bevrucht is) soude moghen hinderen. Ten 2. die in tijds te doen doopé. Ten 3. behoort de moeder haer kindt selue te surgen/ in-dien sy can/ oft en can sy's niet/ soo is sy schuldigh die te besorghen ghesonde ende God-vruchtighe voesters. Ten 4. zijn d'ouders hunne kinderen den nood-druft schuldigh / nae yeghelijcks maght/ soo langhe sy onder hen staen: ende moeten hen versien van cerlijcke middelen om te leuen / t'zij deur studeren / oft een ambacht te leeren / etc. Ten 5. moeten sy-se in de vzeese Godts op-voeden / van ionghs af den Vater noster/ Aue Maria/ Het ghelooue / de thien gheboden Gods / ende de gheboden der heyligher Kercken doen weten ende onder-houden.

M. Wat moeten de vrouwen ende meesters hunne knechten ende maerten besorghen?

D. Ten eersten / dat sy de saecken die hen ter salighepdt van noode zijn / weten. Ten tweeden/ dat sy de gheboden Gods/ ende der H. Kercke onder-houden: het welck ist dat sy/ vermaent zijnde/ niet doen en willen/ sal-men-se ozlof gheuen.

M. Waer

M. Waer mede sondighen de ouders teghen dit ghebodt?

D. Ten eersten / met te versupmen de veur-seyde dinghen: Ten tweeden / met haer kinderen deur woorden ende wercken t'ont-stichten: Ten derden / met die te verbloecken / oft quaedt te wenschen als sy pet mis-doen. Want ghelijck het vier deur d'olie niet uyt en gaet / maer grooter wordt: al-soo worden de kinderen deur de bloecken der ouders argher/ende niet beter. Ten vierden/ met die pet te ghebidden dat sonde is. Ten vijfden/ met die te beletten / sonder wettelijcke redene / te biechten / oft ten H. Sacramente te gaen / Priester oft Religieus te worden / oft eenighe andere goede wercken te doen/daer sy van Gode toe ghetrocken worden/ ende bequaem toe zijn.

M. Moghen dan de kinderen Priesters oft Religieusen worden teghen hunne ouders danck?

D. Jae sy / als de ouders connen leuen sonder hunne hulpe: hoe-wel nochtans sy behooren te arbeypden om dit metten danck van hunne ouders te doen.

M. Waer mede sondighen sy noch?

D. Met hunne kinderen tot eenen staet teghen heuren danck te bedwingen: Jae de ouders/ die hun dochters al-soo bedwingen eenighe Geligie t'aen-veerden / zijn inden ban / met alle de ghene die hun hier toe raeden oft eenighs-lins helpen.

M. Waer-om beloof Godt hier langh leuen onder aerden?

D. Om ons / die gheneghen zijn tot ongheloofs-saemhepdt / ende onse Ouerste te ordeelen / te beweghen

beweghen dit ghebodt t'onder-houden.

M. Wat soude ons noch moghen verwecken om onse ouders te eeren?

D. Ten eersten / het exempel van Christus onsen saligh-maecker. Ten tweeden / het ouer-pepsen / dat wy na Godt ons leuen van onse ouders ontfanghen hebben: ende dat onse moeder om ons ter wereldt te bzenghen seer groote pijn gheleden heeft / ende in ons op te voeden seer grooten arbeit ende moeyte ghedaen: ende dat onse vader seer grooten arbeit doe most ende groote sorghe draghen / om ons den cost ende anderen noodtdruft te besozghen / ende dat alle onse Quersten Gode sullen rekeninghe van ons moeten gheuen. Ten derden / in onse Quersten aen-lien / niet eenen mensche die saelgeren can / maer Godt selue / wiens stadt-houders sy zijn / ende om wiens wille wy ghehoorlaem moeten wesen. Ten vierden / de sware straffen daer Godt de onghehoorlame kinderen pleghe mede te plaghen: ende den loon die hy den ghehoorlamen beloofte. Ende al zijn somtijds d' Querste slecht oft simpel / soo en zijn sy daer-om niet te versmaden: want deur sulcke doet Godt dick-wils meer / dan deur wijse: gheleijck meer mirakelen gheschieden deur houten belden / dan deur gouden oft silueren.

Het vijfde ghebodt.

M. Wat leert ons het vijfde ghebodt?

D. Niemandt doodt-slaen: maer malckanderen uptter herten beminnen.

M. Wat

M. Wat verstaet ghy hier, deur doodt-slaen?

D. Alle het ghene dat het lichaem van den mensche can hinderen oft schaden.

M. Waer-om seght ghy, van den mensche?

D. Om dattet niet verboden en is de beesten te dooden oft te quetsen: hoe wel dat-men in dit te doen sp-seluen van alle wreedthepdt behoort te wachten.

M. Wat wordt hier dan verboden?

D. Sonder wettighe maght ende redene het lichaem van sp seluen/ oft van sijnen naesten/ te quetsen/ oft te hinderen.

M. Waer-om seght ghy, Sonder wettighe maght ende redene?

D. Om dat de wettighe Magistraet oft rechter niet en sondicht met de quaedt-doenders/ nae het eysschen der rechten/ ter doodt te verwijzen/ oft te doen dooden: noch oock de scherp-rechters met al-sulcken sententie te volbrængen.

M. En sondighen de soldaten oock teghen dit ghebodt niet, met hen vyanden te dooden, oft te quetsen?

D. Neen sp: als de orloghe rechtveerdigh is. ghelijck is/ de orloghe die de Christene Princen tegen den Turck/ ende Catholijcke Princen tegen heure rebelle onder-saten voeren.

M. Waer-om seght ghy, Als de orloghe rechtveerdigh is?

D. Om dat-se grootelijcks teghen dit ghebodt misdoen/ met pemanden te dooden oft te quetsen/ als de orloghe quaedt ende onrechtveerdigh is: ghelijck is/ de orloghe die de Turck teghen de Christenen voert/ ende die van Hollandt teghen
hunne

Hunne wettighe ende natuerlijcke Princen.

M. Sondighen sy dan , die hen laten aen-schrij-
uen, oft die dienen inden legher van de Turc-
ken, rebellen van Hollandt, ende dierghelijc-
ke andere , die een on-rechtveerdighe orlo-
ghe voeren ?

D. Jaet/ sy sondighen grootelijcks / ende zijn ghe-
houden restitutie te doen van de schade die sy hun
teghen-partije aen-doen.

M. Wie sondighen noch teghen dit ghebodt?

D. Die malckanderen beroepen om op eenen se-
keren tijdt ende plaetse te verchten.

M. En magh hy oock niet gaen , die van sijnen
vyandt beroepen wordt , om sijn eere te be-
waren ende te beschermen ?

D. Neen hy : want om gheen eere oft goedt en
magh-men Gods ghebodt ouer-treden.

M. En soude hy dat niet moghen doen , als hy
van sijnen Magistraet, Capiteyn, Heere, Prin-
ce , Coningh , oft Keyser hier toe consent
hadde ?

D. Gheen-sins : want sy en hebbē gheene maght
hier toe consent te gheuen / ghemerckt dat dese sa-
ke in haer seluen quaedt ende ongheozloft is: ende
datse alle den Heeren / van wat staten oft conditie
sy zijn / op seer groote straffen van het H. Concilie Sess. 24.
cap. 19.
van Trenten verboden is.

M. En magh-men hem seluen oock niet ver-
weren, teghen de ghene die ons , oft eens an-
ders leuen , oft suyuerheydt , wilt on-recht-
veerdelijck nemen ?

D. Jaet.

M. Magh-

M. Magh-men dat wel doen, als dat niet en can gheschieden sonder den aen-comer te quetsen oft te dooden?

D. Jae't / alster gheenen anderen middel en is om te ontgaen: hoe wel dat som-tijds soude moghen gheraden wesen (als wy in de gratie Godts zyn) liever seluer te steruen / dan eenen anderen die in eenen quaden staet is / te dooden.

M. Wie sondighen noch teghen dit ghebodt?

D. Die sonder wettighe maght ende redene / deur hun seluen / oft deur eenen anderen / hun eyghen / oft eens anders lichaem dooden / quetsen / oft eenigh-sins hinderen / deur slaen / steken / smyten / quaedt toe-sien / onwetentheydt van hun-lieder conste / deur quaden raedt / mederijnen / dzanccken / venijn / toouerije / valsche ghetupghenisse / onrechtveerdigh vonnis oft sententie: de waerheydt die ons bekent is / niet willen ghetupghen / oft pemanden niet beschermen / als dat sonder ons perijckel coste gheschieden / oft deur eenighe andere maniere / t'zij dat het selue heymelijcken / t'zij dattet open-baerlijck ghebeure. Soo wie gheestelijcke personen quetst / oft slaet / bouen de doodt-sonde die hy doet / valt oock inden ban / uyt de H. Kercke verwozpen.

M. Wat is hier noch verboden?

D. Alle schandael oft verargheringhe onses naestens: de welke eerst gheschiedt / met hem tot eenighe sonde te brenghen / oft soecken te brenghen / om hem hier deur te hinderen / oft ons seluen eenigh profijt oft ghenoechte aen te doen. Al-soo sondighen / die pemanden verleyden tot dzonckenschap / oncuyscheydt / ketterije / toouerije / superstitie / oft eenighe andere sonde oft quaedt.

Ten

Ten tweeden / met eenighe sonde te bedriuen / oft eenigh ander werck / dat eenigh schijnfel van quaedt heeft / sonder eenighe wettighe oorzaecke te doen / deur het welck men weet / oft behoort te weten / dat yemandt oorzaecke nemen sal om in sonde te vallen . Welck schandael wy soo neerskelijck moeten wachten / dat wy (om dat in crancke ende on-vol-maecte menschen te beletten) som-tijds ghehouden zijn / eenighe goede wercken / die ons tot onse saligheydt niet van noode en zijn / achter te laeten: oft immers eenen tijdt upt te stellen.

M. VVaer-om hanght ghy hier by, De werken die ons tot onse saligheydt niet van noode en zijn ?

D. Om dat-men die nimmermeer (om het schandael onses naestens te beletten) en magh achter-laten / oft upt-stellen / als wy daer toe verbonden zijn.

M. VVat verbiedt ons dit ghebodt noch ?

D. Al dat ons tot de veur-genoemde sonden soude moghen verwecken : als / ten eersten / gramscappe : waer deur wy van onsen naesten wraeke begheren . Ten tweeden / haet : waer deur wy hem yet quaedts onbehoorlijcken wenschen oft begheren . Ten derden / nijd : waer deur wy ons van het quaedt onses naestens verblijden / oft van sijn goedt ende wel-baert bedroeuuen . Ende in de biechte moet-men te kennen gheuen wat quaedt wy hem begeert hebben / ende wat goedt benijdt.

M. VVat vereyscht van ons dit vijfde ghebodt ?

D. Ten eersten / alle Christelijcke sacht-moesdigheydt ende patientie / om te verdraghen het
G
onghes

onghelijck/ dat onsen naesten ons aen-doet / ende blytigheydt om lichtelijck te vergheuen / dat hy teghen ons mis-daen heeft. Ten tweeden/ dat wy onsen naesten sullen by-staen / deur aelmoessen/ oft andere middelen/ nae onse maght / ende sijnen noodt : by-sonder als hy in perijckel is van steruen / oft in eenighe siechte oft andere miserie te vallen / ten zij dat wy hem helpen . Ten derden/ dat wy onsen naesten restitueren ende op-rechten de schade die wy hem ghedaen hebben teghen dit ghebodt.

M. V Wat middel hebt-dy , om dit ghebodt te onder-houden ?

D. Onsen naesten aen-sien als kinderen Godts/ Gode soo weerd/ dat hy-se ghecocht heeft met sijnen eyghenen bloede.

Het seste ghebodt.

M. V Wat verbiedt ons het seste ghebodt ?

D. Alle sozten van oncuyscheydt : soo wel / die gheschieden deur woorden / als deur wercken : ende al-soo wel met sy-seluen / als met eenen anderen.

M. Is alle oncuyscheydt euen groote sonde ?

D. Neen: want ouer-spel/ het welck tusschen twee ghehoude personen / oft tusschen een gehoude en een onghehoude gheschiedt/ is meerder sonde dan simpele oncuyscheyt die tusschē ongehouwde gebeurt/ die malckanderē niet en bestaē/ oft die geen belofte van supuerheydt ghedaen en hebben. Ende het selfste wordt oock verstaen in andere specien van oncuyscheydt . Ende hier-om is van noode/ dat wy in de biechte te kennen gheuen / van wat staet

staet ende conditie wy zijn/ende de ghene daer wy mede teghen dit ghebodt ghesondicht hebben.

M. VVat ghebidt ons dit ghebodt te vlieden?

D. Alle oorzacken / waer deur wy in dese sonpen moghen vallen : ghelijck zijn / sekere personen / plaetsen / ende gheselschappen / curieusheydt der ooghen / ouer-bloedigheydt ende pompeusheydt der cleederen / het maecken / bewaren / vercoopen / coopen / ende aen-sien van vuple ende oneerlijcke belden oft schilderijen : het dichten / schryuen / lesen / oft hoorzen / van vuple boecken ende liedekens / ende alle vuple woorden : hieren-houen / ledigheydt / dronckenschap / ende alle het ghene dat ons soude moghen oorzake gheuen tot eenighe onsupuerheydt.

M. VVat ghebidt ons dit ghebodt?

D. Ten eersten / dat wy dien persoon / de welcke wy deur gheweldt / vrees / bedroggh / oft eenighe andere dier-ghelijcke middelen tot val ghebroght hebben / de schade sullen op-rechten / die sy lijdt : om dat sy soo rijckelijcken ende eerlijcken niet en can houden / als sy sonder dese schande soude ghedaen hebben. Ten tweeden / te trouwen / die men dat belooft heeft : by-sonder die-men deur sulcke belofte tot oncuyscheydt ghebroght heeft. Want hier toe is-men oock ghehouden / al ist dat men haer dat alleen gheueysdelijck belooft heeft : in-dien sy gheen wettighe oorzaecke ghehadt en heeft / om te vermoeden dat dese belofte gheueysdelijck gheschiedde. Ten derden / de contrarie deughden : als / houwelijcke trouwe / ende alle Christelijcke supuerheydt / neerstelijck bewaren.

M. VVat remedien souden ons hier toe moghen helpen?

D. Ten eersten/ sijn ooghen bewaren/ ledigheydt/ ouerbloedigheydt in eten ende dzycken ende alle oorzaccken van onsupuerheydt schouwen. Ten tweeden/ bidden/ dick-wils de H. Sacramenten der biechte ende des outaers ghebruycken. Ten derden/ het lichaem met penitentie castyden: want groue tentation moeten met harde remedien verwonnen worden. Ten vierden/ het ouer-peylen van de leelijckheydt / schade ende schande der oncupshedydt / ende van de schoonheydt/ grooten loon ende prijs der supuerheydt.

Het seuenste ghebodt.

M. VVat verbiedt ons het seuenste ghebodt?

D. Alle soorten van on-rechtveerdigheydt: als sijn / Ten eersten/ dieuerije/ waer deur men heymelijcken eens anders goedt nemit. Ten tweeden / Goouerije / waer deur men dat open-baerlyck met gheweldt nemit. Ten derden / d'onrechtveerdigheydt die in de coop-manschap gheschiedt / oft deur eenighe waere onder haer weerde te coopen / oft bouen haer weerde (oock op borghen) te vercoopen. Ende hier om sondighen grootelijcks de coopers die in coopinghen / verpachtinghen / verhueringhen van huysen / landen / thienden / etc. monopolium maecken / dat is / met malckanderen ouer-een-comen om het goedt soo vele / ende niet dierder te coopen / hueren / pachten / etc. Ende dese sijn oock verbonden restrooz te doen van de schade die de vercooper / verhuerder / oft verpachter hier deur lijdt.

Inf-ghe

In-ghelijcks soo mis-doen oock de vercoopers/
die monopolium maecten / dat is / met mal-
kanderen ouer-een-comen / hun goedt sus oft soo
bele dierder te vercoopen / ende niet min : Ende
dese zijn oock ghehouden restooz te doen van het
ghene dat sy het selfde bouen sijn behoorzijcke
weerdde vercocht hebben . Hier-en-bouen doen sy
oock groote sonde / die haer goedt op-fluyten / oft
alle de bzuchten van sekere sozte op-coopen / om
alsoo dieren tijdt in de ghemeynte te bzenghen.

M. Hoe sondicht-men noch in de coop-man-
schappe ?

D. Met eenighe verbodene waere / oft die der
ghemeynten seer schadelijck is / in d'landt te bzen-
ghen / ende met yemanden yet te vercoopen oft te
gheuen dat ons niet toe en hoort . Ende met dier-
ghelijck goedt (wel wetende dat-het sulcks is) te
coopen oft te ontfanghen.

M. Op wat manieren sondicht-men noch inde
coop-manschappe ?

D. Met sijne waere te verballschen / oft het ghe-
bzeck deur eenigh bedzogh oft loghenen te bedec-
ken : segghende van eenighe ghebzeckelijcke saec-
ke / dat sy op-recht is / om hier deur den cooper
aen te locken . Hier-en-bouen / met d'een sozte
veur d'andere te vercoopen : met te cleynen ghe-
wighte oft maete te ghebzyupcken : ten lesten / als-
men yemanden met quaedt geldt betaelt / hoe wel
men dat veur goedt ontfanghen heeft.

M. Wat verbiedt dit ghebodt noch ?

D. Alle woekerije / Symonie / ende alle andere
manieren daer-men eenen anderen in synen tijde-
lijcken goede mede beschadicht.

M. Wat is woekerije?

D. Het is een ghewin / dat-men van yemanden ontfanght / om hem gheldt / kozen / bier / oft eenighe andere dier-ghelijcke dinghen / die in t'ghebruyck verdaen worden / gheleent te hebben.

M. Verclaert my dat met eenigh exempel.

D. ghenomen / dat ick v te Bamisse leene hondert guldens / op conditie dat ghy my te Paelschen weder-om sult gheuen hondert ende thien guldens : het ghewin van die thien guldens / die ick ontfanghe bouen de hondert / die ick v gheleent hebbe / is woeker ende onrechtveerdigh / ende daer-om moet-men't weder gheuen.

M. V Wat is Simonie?

D. Het is een roopinghe oft vercoopinghe van gheestelijcke beneficien oft prebenden / oft van eenighe andere ghewijde oft gheestelijcke dinghen.

M. V Welck zijn de andere manieren , daermen sijnen naesten in sijn goedt mede beschadight?

D. Ten eersten / onachtsaemhepdt in sijn officie ende handteringhe / waer deur men beschadight den ghenen daer-men deur werckt . Al-soo sondighen ambachts-lieden / werck-lieden / knapen ende maerten / die haer officie onachtsamelijck doen : ledigh sittende / met clappen den tijdt verquilstende / murmurerende / oft kijuende / soo dat-men hen niet en verre bevelen . Ten tweeden / booshepdt : daer-men yemandts goedt / willens ende wetens / te niete mede doet : ghelijck / yemandts huys deur quaedthepdt verbranden / oft yet byeken / scheuren / etc.

M. Waer

M. Waer deur beschadight-men sijnen naesten noch in sijn goedt?

D. Deur quaedt toe-sien: waer deur men oorsaecke is / dat eens anders goedt te niete gaet. Gheelijck / als yemandt oorsaecke is deur sijne onachtsaemhepdt / dat yemandts vuchten / t'zij deur onse beesten / oft anders-sins / bederuen: hier en bouen / met yemandt onrechtveerdelijck te beletten van eenighe beneficien / officien / testamenten oft yet anders te verrijghen.

M. Waer mede doen wy onsen naesten noch schade, teghen dit ghebodt?

D. Met eenighe processen teghen hem te voeren / all-men wel wetet dat-men onghelijck heeft: met die te bescherme / oft met d'onrechtveerdighepdt / die ons wel bekent is / niet te openbaren; met onachtsaem te zijn in d'beschermen van goede processen / die-men aen-veerdt heeft veur te staen / ende met die te langhe upt te stellen: ende met de waerhepdt / die wy wel weten / ende daer wy wetelijcken nae ghevraeght zijn / niet willen te kennen gheuen / by-sonder als onse naesten hier deur merckelijcken beschadight wordt / ende wy dat connen ghedoen sonder onse merckelijcke schade. Hier-en-bouen / soo sondighen oock de rechters / die onachtsaem zijn in de waerhepdt van eenighe gheschillen ende processen te onder-soecken: oft die deur haet / liefde / vreesse / giften oft anders-sins / het vonnis van eenighe saecken te langhe upt-stellen. Deen partije langher tijdt gheuen om t'antwoerden dan d'andere: die een onrechtveerdigh vonnis oft sententie gheuen / oft yemanden vonnissen / die hun onder-saet niet en is / oft

van eenighe saecke daer sy gheen maght oft iurisdic-
dictie ouer en hebben.

M. Zijnder noch eenighe andere manieren,
daer-men mede sondicht teghen dit ghe-
bodt?

D. Jae't: ende onder andere / die onghelijcke-
lijck bedeeft de goeden ende lasten hem bevolen:
ende alle andere achter-houdinghe van eens an-
ders goedt: als is / t'ghene dat-men vindt / oft
dat-men van rechte schuldigh is: ghelijck / tol/
accisen / imposten / thienden / ende dier-ghelijcke
andere rechten.

M. Is-men dan schuldigh accijse, tol, &c. te
betalen?

D. Jae't / als sy wettelijck in-ghesett zijn / ende
die achter-houden / is dieuerge met obligatie van
restoor te doen.

M. Wat is hier gheboden?

D. Ten eersten / Gherechtigheydt in allen saec-
ken: namelijcken / in onse schuldt aen onse schuldt-
heeren / ende loon aen onse werck-lieden te beta-
len. Ten anderen / Restoor te doen / oft weder te
gheuen al t'ghene dat wy onrechtveerdelijck besit-
ten: ende te vol-doen alle schade / die wy yeman-
den deur onf-seluen / oft deur eenen anderen ghe-
daen hebben. Het welck soo nood-saeckelijck is /
dat-men daer sonder (in dien het ons onmoghe-
lijck is) van de sonde der onrechtveerdigheydt
gheen vergiffenisse crijghen en can / hoe wel men
die ghebiecht heeft.

M. Aen wien moet men dit restoor doen?

D. Aen den ghenen die't toe-behoort: oft die-
men de schade ghedaen heeft.

M. Maer

M. Maer oft hy doodt ware, oft dat men hem niet en coste vinden?

D. Dan moet men't aen sijne erf-gheamen weder gheuen: ende in dien hy gheene en heeft/ oft die ons onbekent blyuen / nae dat wy behoort-lijcke neerstighepdt ghedaen hebben die te vinden/ dan sal men dat Gode gheuen / die't al toe-behoort / deur de arme lieden / Cloosters / Kercken/ etc. nae des biecht-vaders raedt.

M. Wanneer moet dese restitutie gheschieden?

D. Zoo haest alst ons moghelijck is.

M. Wat remedie isser, om dese sonde te schouwen?

D. Ten eersten / d'ooghe al-tijdt op haer infame leelijckhepdt hebben: want sy maect v eenen dief / hoe edel oft eerlijck ghy schijnt te wesen. Ten anderen / haer groothepdt ouer-pepsen / ende de swaerhepdt om daer af vergiffenisse te verweruen: waer toe van noode is / bouen de biechte/ restoor te doen van t'ghenomen oft achter-ghehouden goedt / ende van alle de schade die uwen naesten daer deur heeft gheleden. Want S. Augustijn seght seer wel:

*D'onrechtveerdigheydt en wordt niet vergheuen,
Men moet het onrechtveerdigh goedt weder gheuen.*

Het achtste ghebodt.

M. Wat verbiedt ons het achtste ghebodt?

D. Alle sonden / waer deur de eere ende goeden naem ons naestens ghehindert / oft eenighs-sins vermindert wordt. Ghelijck / ten eersten / is / valsche ghetuyghenisse / soo wel die gheschiedt in't

recht als daer buyten. Ten tweeden achter-clap: waer deur eens anders naem ende faem onrechtveerdelijck ende heymelijck verlozen oft vermindert wordt.

M. Hoegheschiedt desen achter-clap?

D. Ten eersten / met yet quaedts / dat valsch is / van een ander te legghen. Ten tweeden / dat waer is / maer secreet / ende onbekent. Ten derden / te loochenen / oft te verminderen onses naestens goedt ende deughden : oft die op al-sulcke maniere te verswijghen / dat wy daer deur oorsaecke gheuen yet quaedts te vermoeden / als oft wy swijghende hem wilden mis-prijfen. Ten vierden / met iemanden flauwelijck te prijfen / als men hem schijnt te willen prijfen.

M. Ist oock sonde, achter-clap te hooren?

D. Jae't : principelijck alst ons behaeght. Want en waerder gheen toe-hoorder / daer en waer geen achter-clapper.

M. Waer-om seght-dy, Als-men die hindert in't heymelijck?

D. Om datter gheenen achter-clap en is / alst in't openbaer / oft in sijn teghenwoordighepdt gheschiedt : want dan ist spijt / berachinghe / ende beghekinghe : d'welck meerder sonde is / dan achter-clap.

M. Waer mede sondicht-men noch teghen dit ghebodt?

D. Met yet te openbaren dat wy beloofte hebben te swijghen / oft dat uyt sijn natuere sulcks is dat tet behoort ghelweghen te zijn. Item / met eens anders bzienuen / sonder consent des schrijuers / oft daer-se aen gheschreuen zijn / oft sonder wettighe oorsaecke / open te breken / oft te lesen.

M. Wat

M. V Wat is hier noch verboden?

D. Ten eersten oor-blasinghe/ die gheschiedt met pet te segghen waer deur men eenighen twist oft twee-draghtigheydt/ daer paps was/ oft eenighen haet/ daer vziendtschap was/ soude maken. Ten tweeden / alle loghenen : niet alleen daer-men eenen anderen mede beschadicht / maer oock die gheschieden om de ghenoechte/ oft uyt gheck/ iae selfs om beters-wille.

M. V Wat verbiedt ons dit ghebodt noch?

D. Alle quade suspicien ende vermoedinghen ende alle licht-veerdighe oordeelen : waer deur wy pet quaedts van onsen naesten / sonder wettighe redenen / oordeelen. Ende men sondicht niet alleen teghen dit ghebodt / als-men dese veur-sepde dinghen selue doet / maer oock als-men eenen anderen daer toe oorsaecke gheeft.

M. Wat is ons hier gheboden?

D. 1. Op-recht ende waerachtigh zyn in woor-den ende wercken. 2. Goedt vermoeden hebben van onsen naesten / als wy contrarie niet seker en weten. 3. Onses naestens deughden te kennengheuen/ daer't hem can voorzederen.

M. Wat moet men doen , als-men eenighen achter-clap hoort , oft yet anders , waer deur de fame van onsen naesten beschadicht wordt?

D. Men moet d'achter-clappers berispen / isser hope van beteringhe : oft deur eenigh ander propost den achter-clap beletten / oft ten minsten/ met een droef ghelaet toonen dat ons dien clap mis-haeght.

M. Wat is hier noch gheboden?

D. Restitutie van de ecre ende fame die wy beno-
men

men

men oft vermindert hebben / ende de tijdelijcke schade op-rechten / die onsen naesten deur den achterclap gheleden heeft / met het profijt / daer hy af belett is gheweest.

M. VVat remedie isser teghen dese sonde?

D. 1. Sy seluen gade-slaen: want in onseluen zijn soo vele ghebreken / dat wy gheenen tijdt hebben en sullen ons niet ander liedens ghebreken te bekommeren / willen wy onseluen wel besien ende supueren: by-sonder als het restoor van noodde is. 2. Beysen / dat-men deur dese sonde den dupuel ghelijck wordt: die niet anders en doet / dan de menschen beschuldighen / ghelijck ter contrarien / de goede Engelen ons soecken t'ontschuldighen.

Her neghenste ghebodt.

M. VVat beveelt ons het neghenste ghebodt?

D. Ons herte beligh houden met supuere ghepeysen / ende alle onsupuere ter-stondt van ons weyren.

M. VVat verbiedet ons?

D. 1. Alle consent in eenighe oncuyscheydt. Want al-sulcke sonde is het consent / als d'uyt-wendigh werck. 2. Behaghen in onreynne ghepeysen. 3. alle onsupuercheydt des herten. Quade in-vallen / die ons mis-haghen / ende pijnlijck zijn / en zijn gheene sonden.

M. VVat remedie hebt-dy, om van quade ghepeysen ontslaghen te zijn?

D. Ons herte dickwils bekommeren met heylige meditatie / ende in de liefde Gods: want ghelijck de vliegghen schouwen d'water dat op t'vier siedt / al-soo oock de dupuel vierighe herten.

Het

Het thienste ghebodt.

M. VVat wordt ons gheboden in't thienste ghebodt?

D. Godt begheert dat wy ons herte supuer houden van alle begheerte des tijdelijcks goedts: ende daer-om beveelt hy ons hier te vreden te zijn/ met het ghene dat hy ons verleent heeft / ende onsen cost rechtveerdelijck te winnen.

M. Wat wordt ons verboden ?

D. Alle consent in eenighe dienerije : dat is/ in't nemen / oft achter-houden eenighs onrechtveerdighs goedts.

M. VVat middel isser, om dit ghebodt wel te onder-houden ?

D. Ons herte stellen op't eeuwigh goedt / ende pepsen dat wy op dese werelddat niet en moghen begheren/ dat wy niet en moghen hebben.

M. En sondicht-men anderf-sins met ghepeysen niet dan inde materie van dese twee leste gheboden ?

D. Jae't/ want men sondicht oock met ghepeysen in alle gheboden. Maer dese worden uyt-drukkelijcken verboden/ om dat de menschen hier min op achten/ ende daer in dickwils vallen/ om onse quade begheerlijckheydt tot hebben ende tot welluste des vleeschs gheneyght.

M. VVaer-om worden dese thien gheboden inde heylighe Schriftuere, *thien woorden,* gheheeren ?

D. 1. Om dat sy cozt zijn/ licht om t'onthouden/ ende dickwils te her-halen. 2. op dat wy-se veur
ons

ons sprekke-woordt / oft dencken hebben souden:
by-sonder dat ghebodt / dat wy dick-maelder pleeg-
ghen t'ouer-treden.

Wande gheboden der Heyligher Kercken.

M. Ist ghenoegh, dat-men dese thien ghebo-
den onder-houdt?

D. Neen't: maer wy moeten oock onder-houden
de gheboden der H. Kercken / om daer deur oock
te toonen dat wy Godt beminnen / ende onses
moeders der heyligher Kercken op-rechte kinde-
ren sijn.

M. Seght die.

- D. 1. De gheboden heylighe daghen sult-dy
vieren.
2. Ende dan oock Misse hoozen / met goede ma-
nieren.
3. Gheen ghebodene vasten-daghen sult-dy
haken.
4. Ghy sult uwen Priester eens s'jaers v biechte
sprekken.
5. Ende nutten / omtrent Paeschen het lichaem
ons Heeren.

Dit ghebidt de heylighe Kercke vol eeren.

M. Waer-om heeft ons de H. Kercke dese din-
ghen gheboden?

D. Om den wille haers bypdegoms Christi
claerder uyt te legghen.

M. Hoe soo?

D. Want Christus heeft ons beuolen te bidden /
vasten / ende het H. Sacrament des outaers te ont-
ont-